

ROMERSTEIN, Herbert – BREINDEL, Eric:
The Venona secrets: Exposing Soviet Espionage and America's Traitors
Regnery Publishing, 2000, 608 stran

Operace *Venona*, společný podnik Velké Británie a Spojených států amerických, jejímž cílem bylo dešifrovat zprávy sovětských zpravodajských služeb za 2. světové války, trvala přibližně až do roku 1948, kdy Sovětský svaz změnil a zpřísnil kryptografické a přenosové procedury. Tak zní alespoň oficiální popis operace *Venona*. Některé aspekty operace jsou stále ještě utajované, a dokonce není znám ani původ názvu nebo vysvětlení toho, co označení znamenalo, i když byl celý projekt se vším všudy zrušen v roce 1980. První dešifrované a přeložené zprávy z operace *Venona* byly zveřejněny v červenci 1995 a do konce téhož roku dalších přibližně 3000 takových zpráv. Publikace zpráv z *Venony* vyprovokovala trpkou debatu mezi obránci amerických komunistů, soupeřniců, levicových liberálů připravených na jejich obranu a rovněž akademiky, kteří z ideologických důvodů tvrdili, že výstupy z *Venony* nejsou prokazatelné nebo prostě chybné, s jejich oponenty, kteří, stejně jako autoři knihy *The Venona Secrets* Romerstein a Breindel, byli přesvědčeni, že zveřejněné informace v kombinaci se záznamy z výpovědí sovětských defektorů byly neprůstřelným důkazem, že USA byly cílem bezprecedentní špiónážní kampaně vedené Sověty před druhou světovou válkou, v jejím průběhu a po jejím skončení.

Kniha *The Venona Secrets* autorů Herberta Romersteina a Erica Breindela¹ rozhořčeně odkrývá americké komunisty, soupeřníky, úředníky na vysokých postech americké vlády, kteří s ignorancí a arogancí pomáhali Sovětskému svazu a touto podporou způsobili újmu americkým zájmům. Když se v roce 2000 kniha objevila ve Spojených státech amerických, levicově liberální *New York Times Magazine* (levicově liberální podle amerických měřítek) s nechutí připustil, že kniha je založena převážně na Romersteinových dobrých znalostech a vysoce agresivním výkladu dokumentů z operace *Venona*. Romerstein bezpochyby velmi dobře problematice rozumí – informace a použité zdroje, z nichž mnohé pocházejí z šifer z operace *Venona*, jsou jako celek přesvědčivé, i když knize by jistě prospěla důkladnější editace a detailnější přezkoumání ruských zdrojů.

Za druhé světové války byla „civilní“ špiónáž podřízena NKVD (Narodnyj komissariat vnitřních děl), která získala více než 40 000 dokumentů, z nichž na 1200 bylo vědecké nebo technické povahy. V Londýně samotném získali Sověti 18 000 zpravodajsky cenných informací, z nichž 90 procent byly originály dokumentů. Zdroj údajů o akvizicích je Viktor Michajlovič Čebrikov, šéf KGB v období mezi prosincem 1982 a říjnem 1988.² Romerstein a Breindel popisují neuvěřitelný rozsah operací Sovětů v USA a detaily působení jejich sovětských zpravodajců, organizací i jednotlivců, kteří je podporovali a kteří jim poskytovali ochranu.

1 Eric Breindel zemřel v roce 1998, dva roky před vydáním této knihy.

2 V. M. Čebrikov (1923–1999), šéf KGB v letech 1982–1988, popisoval některé „úspěchy“ organizace ve své knize *Historie sovětských státních bezpečnostních orgánů* publikované pro interní využití v KGB. Po rozpadu SSSR se několik výtisků Čebrikovova díla objevilo v nově nezávislých pobaltských republikách. Informace, které uvádí Čebrikov a které citují autoři knihy *The Venona secrets: Exposing Soviet Espionage and America's Traitors*, nezahrnují, zdá se, informace získané sovětskou vojenskou zpravodajskou službou GRU.

Z řady publikací o tom, co Sověti v USA ukradli, vystupuje kniha autorů Romersteina a Breindela do popředí díky schopnosti velmi dobře popsat vazby a kontakty mezi sovětskými zpravodajskými důstojníky a jejich agenty (spolupracujícími osobami) a vlivnou americkou levicovou komunitou, která jim pomáhala a jež se nacházela nepříliš daleko od prezidenta Roosevelta.³ Sovětští špioni byli prakticky všude. Úspěšně se zaměřovali na politiky, vědce, novináře, Úřad pro strategické služby (Office of Strategic Services, jednoho z předchůdců CIA) a odborové organizace. Komunistická strana ve Spojených státech je pro autory oprávněně vděčným tématem, neboť nebyla nic jiného než loutkou stalinského Sovětského svazu. Mnozí američtí komunisté byli cvičeni jako špioni v Mezinárodní Leninově škole v Moskvě. Komunistická strana USA (CPUSA) byla *nástrojem Moskvy pro globální špionáž a služby pro krycí akce* (s. 91). Důvěrníci CPUSA, kteří navštívili SSSR, obdrželi „silk credentials“, rudou stuhu s podpisem hlavy CPUSA. Stuha byla zašita do šatů amerických „návštěvníků“ a stala se důkazem o tom, že dotyčná osoba je důvěryhodná (s. 226). Jedním ze spolupracovníků sovětských komunistů byl Vladimír Alexandrovič Pozner, otec bývalého propagandisty Vladimíra Poznera, který je úspěšným a respektovaným ruským novinářem a televizní osobností. CPUSA byla cizí element v mnoha ohledech. Většina jejích členů byla stěží schopna komunikovat v angličtině (pouze jeden ze sedmi členů CPUSA mluvil skutečně dobře anglicky). Členové většinou patřili k odnožím, kde spolu mohli komunikovat v rodném jazyce, a 75 procent z nich pocházelo z bývalého předrevolučního Ruska (s. 96).

Lepšímu porozumění historických souvislostí by možná prospělo, kdyby autoři stručně popsali roli amerického kontingentu v občanské válce ve Španělsku (tak jak se to velmi dobře podařilo Romersteinovi v publikaci *Heroic Victims*) a vlnu naivních, levicově zaměřených Američanů, kteří plni nadějí odešli do Ruska na konci 20. let a v letech 30.⁴ Je stěží pochopitelné, proč autoři vynaložili tolik úsilí popisu Stalínova boje proti Lvu Trockému a jeho příznivcům, ve zprávách Venona označených jako *Polecats*, nebo celou jednu kapitolu věnovali špionáži Sovětů proti Židům (ve zprávách Venona označených jako *Rats*). Tyto kapitoly jsou velmi zajímavým čtením, ovšem většina toho, o čem vypovídají, byla již popsána a koneckončů Stalínův antisemitismus měl svoji brutální logiku. Na svém vrcholu tvořili polovinu členů CPUSA Židé (s. 391). Proč by měl někdo od Stalína očekávat, že bude držet na řetězu vražedné choutky ve vztahu k této skupině lidí, kteří pracovali pro jeho nejdůležitější nástroj ve Spojených státech, když neměl žádné zábrany při decimování své vlastní komunistické strany, svých ozbrojených sil, a dokonce i svých bezpečnostních služeb. Překvapivým faktorem zde je, že sovětská zpravodajská komunita dělala jen minimální rozdíly,

3 Autoři používají ruský termín „agent“ pro osobu, která je vlastně externím spolupracovníkem. „Zpravodajský agent“ ve významu uváděném autory knihy koresponduje s oficiálně používaným sovětským pojmem, definovaným jako *osoba, která systematicky a utajeně vykonává zpravodajskou činnost na základě vědomé utajené spolupráce s oficiálním zpravodajským pracovníkem*. MITROKHIN, Vasilii: *KGB Lexicon*. Frank Cass 2002, s. 3).

4 Entuziasté, kteří odešli do SSSR budovat „nový a lepší svět“ před rokem 1933, předtím než byl Sovětský svaz uznán Spojenými státy, stejně jako ti, kteří tam odešli po roce 1933, poskytovali NKVD, často neúmyslně, dokumenty a krytí pro mnoho sovětských zpravodajských operací.

a to spíše pouze pro operativní účely, mezi Židy a sionisty – pojem *Rats* byl teoreticky vyčleněn pro sionisty. Dokonce obrana Rosenbergových koordinovaná komunistickou stranou SSSR mobilizovala hlavně židovskou komunitu proto, jak uvádějí autoři, aby odvrátila pozornost od procesu s Rudolfem Slánským.

Největší škody americkým národním zájmům nepůsobili jen členové americké komunistické strany nebo jejich spolupracovníci, kteří pracovali na různých postech americké vlády, ale i mnozí vlivní, arogantní ignoranti v blízkosti prezidenta Roosevelta. FBI mezi ně velmi úspěšně pronikala a monitorovala je, ale establishment Demokrátů, zvláště za druhé světové války, nechtěl o ničem slyšet. První dáma Eleanor Rooseveltová v roce 1944 trvala na tom, aby se skončilo s dešifrováním sovětské komunikace (s. 27). Naštěstí její přání nebylo vyslyšeno. Viceprezident Henry Wallace poskytl celkově zkreslený obraz Sovětského svazu ze své pětadvacetidenní cesty napříč Sibiří v roce 1944. Když se v roce 1952 veřejně omlouval za svou naivitu, škoda už byla napáchána. Joseph E. Davis, velvyslanec Spojených států amerických v letech 1936–1938, který byl Rooseveltem vyslán jako posel ke Stalinovi v květnu 1943, musel být pro Stalina snem, co se stal skutečností. Největším záškodníkem ze všech byl pravděpodobně Harry Hopkins, jeden z nejbližších Rooseveltových poradců a jeden z tvůrců strategie New Deal. Hopkinsova spolupráce se Stalinem, kritiky označovaná spíše jako „kolaborace“, byla popsána v mnoha publikacích; není pochyb o tom, že Hopkins nemohl Stalinovi víc ustupovat. Jakkoli velké byly škody, které Spojeným státům a ostatním spojeneckým zemím některé jeho akce napáchaly, neznamená to, že musel být nutně agentem INO (označení pro zahraniční odbor, zpravodajskou část NKVD).⁵ Mnozí historikové přijali za své tvrzení, že agent/zdroj 19 zmíněný ve zprávách sovětské Venony byl Harry Hopkins, ale někteří akademici nebo analytici tuto teorii nepodporují. INO a školitelé – vysloužilí zpravodajští praktici přednášející ve zpravodajském institutu KGB – se Harry Hopkinsem jako agentem chlubili, Harry Hopkins jím mohl být, aniž si toho byl vědom, bezpochyby byl nástrojem sovětských zájmů ve Spojených státech. Ignorance, politická krátkozrakost a bezbřehá arogance mnohých vysoce postavených amerických úředníků mnohdy velmi poškodily americké zájmy, ale neznamenalo to, že tyto osoby byly vždy ilegály. Mezi těmi, kteří jednoznačně podporovali Sovětský svaz ve Spojených státech, byla v průběhu let celá škála příznivců – od skalních ideologů a podporovatelů, politických zaslepenců, kteří odmítali vidět Sovětský svaz takový, jaký ve skutečnosti byl, přes salonní strategii (charakteristika, již není radno podceňovat, jedná-li se o zrádce) až po infantilní a mladistvé, někdy bohaté individuality, pro něž byl život jen hrou. Tak tomu bylo i v případě Marthy a Richarda Sternových, bohatého komunistického páru, kteří v roce 1957 uprchli do Prahy, aby se v USA vyhnuli odsouzení pro špionáž (zemřeli v Praze, Martha v roce 1989, Richard v roce 1986).

Nekompromisní přístup knihy k oficiálním a neoficiálním spolupracovníkům Stalina v USA nevyznívá stoprocentně kvůli několika do očí bijícím nepřesnostem.

5 Zpravodajská část NKVD byla podřízena NKGB v období od února do července 1941 a v období od dubna 1943 do března 1946. Nová organizace, NKGB, která trvala pouze krátkou dobu, se zaměřovala pouze na operativní bezpečnostní aktivity a zpravodajský výkon.

Nemohla to být KGB, kdo zavraždil známého sovětského herce Solomona Michoelse v červnu 1948 (s. 405). NKVD, která dohlížela po mnoho let na sovětské zpravodajské operace, změnila svůj název několikrát, než byla v roce 1954 ustavena jako KGB. Předčasné zrození KGB ohlašují autoři v knize při různých příležitostech několikrát. Viktor Michajlovič Čebrikov se změnil na V. N. Čebrikov a jeho jméno se objevuje v poznámkách, ale ne v rejstříku. Tvrzení autorů, že únos generála Jevgenije Millera v Paříži v roce 1937 organizoval generál Nikolaj Skoblin se svou ženou Naděždou Plevickou, je nadsazené, ačkoli je naprosto bez pochyb, že oba sehráli klíčovou roli při únosu generála a jeho vraždě v roce 1939. Nepříjemné jsou chyby v zápisech jmen (čtyři na s. 278) – přítelkyni Alberta Einsteina a pravděpodobně spolupracovníci sovětských zpravodajců uvádějí jako Margita Koněnkova místo Koněnkova. Kopie účtu za transport kyslíčnicku uranu a dusičnanu uranu údajně objednané pro SSSR (s. 468) neobsahuje žádný důkaz, že Harry Hopkins byl do převozu materiálu zapojen. Podrobnější vysvětlení by určitě zasloužily autory naznačované příčiny uvěznění Raoula Wallenberga, zachránce tisíců maďarských Židů, který pravděpodobně zemřel v některém ze sovětských táborů: souvislost jeho věznění se Stalinovým antisemitismem (s. 434, 425), a ne s Wallenbergovými americkými kontakty nebo Sověty špatně vyloženými vazbami některých Wallenbergových příbuzných na vysoce postavené členy nacistické strany. Ani tato, ani jiná „přeřeknutí“ neubírají na váze argumentaci knihy, ale oslabují jedno z nejzávažnějších tvrzení autorů, a sice, že většina, ne-li všichni spolupracovníci Sovětského svazu byli nějakým způsobem vedeni jak sovětsí agenti a disponovali dostatečnou znalostí sovětských metod sběru informací. Mnozí Američané pracující pro INO (NKVD) a GRU dělali, co uměli, aby přetvořili Spojené státy na „Sovětský svaz“. Na druhou stranu bylo mnoho takových Američanů, kteří neměli zlé úmysly a neprováděli nic nelegálního, jakkoli odporné nebo hloupé byly jejich aktivity. Tyto „stíny“ profesionálních zrádců, „kolaborantů na volné noze“ a obětí sebeklamu spojeného s levicovým dětinským zmatkem by stálo za to vykreslit zřetelněji.

Nejvýznamnějším přínosem knihy je to, že soustřeďuje pod „jednu střechu“ obvinění proti sovětské komunistické síti v USA podporované mnohými kvalitními zdroji včetně přepisů zpráv z operace *Venona* a několik zajímavých fotokopií dokumentů. Romersteinova a Breindelova práce ukazuje, že američtí kolaboranti Sovětského svazu jednoduše pracovali, „oči doširoka zavřené“ pro Stalina a jeho kliku.

◆ Henry Plater-Zyberk